نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی، سال سوم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۵
صفحات ۱۳۵ -۱۱۵

بررسی عوامل اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی مهاجران شهر شهریار، در سال ۱۳۸۸

اصغرنظریان، استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
حسین سادین[1]، دانشجوی دکتری جغرافیا وبرنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
کاوه زال‌نژاد، کارشناس ارشد جغرافیا وبرنامه ریزی شهری، دانشگاه رشت، ایران.
مهناز استقامتی، کارشناس ارشد جغرافیا وبرنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد(واحد نور)، ایران.
مهدی ولیانی، کارشناس ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد(واحد تهران مرکز)، ایران.

دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۱/۰۱ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۰۶/۰۴

چکیده

حاشیه‌نشینی به‌معنای اعم شامل تمام کسانی است که در محدوده اقتصادی شهر ساکن هستند، ولی جذب اقتصاد شهری نشده‌اندو شکلی از نحوه زیست را سامان داده‌اند که نه شهرنشین‌اند و نه روستانشین ، درواقع یک قطب جدید و نوظهوری را ایجاد کرده‌اند. از خدمات، امکانات، تسهیلات رفاهی و زیربنایی محروم مانده‌اندوبه لحاظ اینکه خصوصیات و سبک زندگی آنهاچالش‌برانگیزاست.کانون توجه مسئولان ومدیران شهری هستند.براین اساس در این پژوهش عوامل اقتصادی اجتماعی جمعیتی حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی مهاجران در شهر شهریار در سال ۱۳۸۸ مورد بررسی قرار گرفت.تا کمک موثری به مدیریت وبرنامه‌ریزی شهری نماید.روش پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی-تحلیلی بر مبنای مطالعات پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق شامل مهاجران وحاشیه‌نشینان منطقه۲ درشهرشهریاراست. که بر اساس روش کوکران تعداد ۲۰۰ نفر بعنوان نمونه تعیین و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای این تعداد از بین جامعه آماری انتخاب شدند. ابزار تحقیق شامل پرسشنامه‌ای محقق ساخته است که پایایی آن با استفاده از روش آلفای کرونباخ (۰.۸۴۱) تعیین شد. برای تحلیل داده‌ها ضمن بهره‌گیری از روشهای آماری توصیفی (شاخص‌های مرکزی و پراکندگی)از آمار استنباطی چون آزمون کای اسکور، ویلکاکسون و فریدمن جهت بررسی شاخص‌ها ودلایل اصلی حاشیه‌نشینی استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می دهد که تفاوت معنی‌داری بین تأثیر(عوامل اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی) و حاشیه‌نشینی وجود دارد. همچنین میزان تاثیر عوامل اجتماعی(امکانات عمرانی و رفاهی، امکانات آموزشی، امکانات بهداشتی) در حاشیه نشینی محدوده مطالعاتی به مراتب از عوامل اقتصادی بیشتر بوده است. از طرفی این مکان‌گزینی تغییرات اساسی درمیزان درآمد،سطح سواد،نوع مسکن ونوع اشتغال مهاجران داشته است.

واژگان کلیدی: مهاجرت، حاشیه نشینی، عوامل اجتماعی، شهر شهریار، عوامل اقتصادی

۱- نویسنده مسئول: Email: sainhossien@gmail.com

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

مقدمه

حاشیه‌نشینی به بخش‌هایی از شهر اطلاق می‌شود که از منظر ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سایر ابعاد زندگی شهری در حاشیه قرارگرفته‌اند. در ادبیات بررسی و رویارویی با این تیپ از جمعیت، از واژگان متعددی نظیر زاغه‌نشینی، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، حلبی‌آباد، زورآباد، گودنشینی، اسکان و سکونتگاه غیررسمی و مصادیق کالبدی آن استفاده شده است.(ابوطالبی،۱۳۸۸) چنین سکونتگاه‌هایی در حقیقت مساکنی هستند که توسط اسکواترها اشغال شده‌اند. به‌بیان دیگر، می‌توان گفت سکونتگاه اسکواتر یک منطقه مسکونی است که بدون اجازه قانونی از مقامات مسئول در آن خانه‌سازی شده‌است (Nangia, ۱۹۹۶). به‌ویژه در کشورهای درحال‌توسعه، به‌شکل خودجوش و گاه ۳۰ تا ۷۰ درصد از مساکن شهری را تشکیل می‌دهند. رویکردهای مداخله با چنین اجتماعاتی نیز با توجه به سیاست وشرایط حاکم بر جامعه متفاوت است اکثر صاحبنظران نادیده گرفتن،حذف وتخلیه‌اجباری، خودیاری،مسکن عمومی،مکان خدمات،ارتقاء بخشی ودر نهایت توانمندسازی را پیشنهاد می‌کنند.

در مورد مسئله حاشیه‌نشینی اتفاق نظر کامل وجود ندارد. مسئله حاشیه‌نشینی و یا اسکان غیررسمی پیرامون شهرها در ایران صرفاً کالبدی (فیزیکی) نبوده و برآمده از عوامل کلان ساختاری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در سطح ملی و منطقه‌ای است. (صرافی،۱۳۸۱)

در ایران حاشیه‌نشینی از دهه ۳۰ شمسی و همزمان با آغاز مهاجرت روستاییان به شهرها آغاز شد و از دهه ۴۰ به‌بعد، براثر اصلاحات ارضی و سیاست‌های اقتصادی- اجتماعی، روند روبه‌رشدی را به‌خود گرفت که تا به امروز نیز ادامه‌دارد (حبیبی؛ ۶:۱۳۷۷). حاشیه‌نشینان در سازمان‌اجتماعی کشور، شکلی از نحوه زیست را سامان داده‌اند که نه شهرنشین‌اند و نه روستانشین. اگرچه حاشیه‌نشینان در پیرامون شهر زیست می‌کنند و از اقتصاد شهر گذران زندگی می‌کنند، ولی به‌هیچ وجه جذب اقتصاد، اجتماع و فرهنگ شهری نشده‌اند و یک قطب جدید و نوظهوری را ایجاد کرده‌اند. و از خدمات، امکانات، تسهیلات رفاهی و زیربنایی محروم مانده‌اند و از سوی دیگر، خصوصیات و سبک زندگی خاص این گروه باعث شده‌است تا امکان بروز انواع ناهنجاری در این مناطق به‌راحتی انجام پذیرد . این مناطق به دلیل ساخت و ساز نامناسب و غیراصولی علاوه بر مشکلات اجتماعی در معرض آسیب های ناشی از بلایای طبیعی نیز قرار دارند.(ملکی و همکاران،۱۳۹۴). عدم‌جذب حاشیه‌نشینان در نظام اقتصادی و اجتماعی شهر به‌صورت‌های گوناگون رخ می‌نماید، یکی در قالب مسکن، دیگری شیوه روابط اجتماعی زندگی آنان که با رویه و روابط اجتماعی افراد متعارف جامعه شهری که ممکن‌است همان درآمد و کار را داشته‌باشد، متفاوت‌است. یعنی افراد در محیط بسته‌اجتماعی زندگی می‌کنند و گاه ارتباط‌های اجتماعی آنان با مناطق همجوار بسیار اندک و گاه بی‌ارتباطند (حاج‌یوسفی، ۱۶:۱۳۸۱- ۱۵). خلاصه حاشیه‌نشینان شهری از ابعاد مختلف زندگی یعنی کالبدی، اجتماعی و اقتصادی از جامعه شهری متمایز می‌شوند و درواقع از محروم‌ترین اقشار جامعه شهری به‌حساب می‌آیند و به‌اعتبار همین محرومیت شدید دربرابر هرگونه آسیب‌اجتماعی بی‌دفاع هستند.با این وجود حاشیه‌نشینی یک پدیده جهانی می‌باشد و دلایل شکل‌گیری آن نیز متنوع و متعدد است و از مکانی به مکان دیگر فرق می‌کند.اما می‌توان دلایل زیر به عنوان عوامل اصلی قلمداد کرد.

۱- بلایای طبیعی (همچون سیل و زلزله و خشکسالی که موج‌های انسان‌ها مصیبت‌زده را درپی دارد)

۲- حوادث اجتماعی و سیاسی (همچون درگیری‌های منطقه‌ای و راه‌افتادن جنگ‌زدگان)

۳- ساختار اقتصادی (همچون افزایش فقر شهری و ناکارآمدی بازارهای رسمی زمین و مسکن)

۴- نارسایی‌های نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری (همچون عدم تأمین فضای اسکان کم‌درآمدها) (صرافی؛ ۱۰۰:۱۳۸۱).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

حاشیه‌نشینی مرهون هر عاملی که باشد چالش‌برانگیز است ومشکلاتی از قبیل آلودگی شدیدزیست‌محیطی،بی‌نظمی در ساخت‌و سازها،ایجاداختلالات اجتماعی وروانی و....را بدنبال دارد که نیازبه تحلیل وواکاوی دارد.

در کشور ما، شهر تهران و شهرهای همجوار به ویژه شهریار به دلیل جذب بیشترین امکانات اقتصادی، اجتماعی و رفاهی در سالهای اخیر مقصدنهایی مهاجران بسیاری از نقاط مختلف کشور بوده است. این مهاجرتهای بی‌رویه و برنامه‌ریزی نشده طی دهه‌های اخیر مشکلات و تنگناهای بسیاری را برای مسئولین برنامه‌ریزی شهری و همچنین ساکنان این شهر بوجود آورده است. مهمترین مسأله‌ای که این شهر در دهه‌های اخیر با آن روبرو بوده است، شکل‌گیری مناطق حاشیه‌نشین در محدوده‌های شهر است. دلیل اصلی شکل‌گیری این مناطق، اسکان مهاجران بی‌بضاعت و غیر متخصص در این نواحی است چرا که این مهاجران توانایی سکونت در فضای اصلی شهر را نداشته و به نواحی حاشیه شهر رانده می شوند(ابوطالبی،۱۳۸۸). مهاجرت شکلی از تحرک جغرافیایی یا مکانی است که بین دو واحد جغرافیایی صورت می‌گیرد (امانی و دیگران ۱۳۵۴) این تحرک باید به تغییر محل اقامت معمولی فرد از مبدأ یا محل اقامت از مهاجرت وی به مقصد یا محل اقامت جدید بینجامد. (زنجانی، ۱۳۸۰)

در سال ۲۰۰۳ نیز اعلام گردید که در حدود ۹۲۴ میلیون نفر از مردم جهان در سال ۲۰۰۱، در مناطق حاشیه‌نشین زندگی می‌کرده‌اند. این رقم معادل ۳۲ درصد کل جمعیت شهری دنیا بوده است (UN-Habitat, ۲۰۰۳). همان طور که ذکر شد، می‌توان آغاز شکل‌گیری حاشیه‌نشینی گسترده در ایران را از دهه‌های نخستین قرن حاضر هجری، به خصوص دهه ۱۳۴۰ دانست، یعنی زمانی که گسترش تأسیسات شهری و شبکه‌های ارتباطی و نیز افزایش درآمد حاصل از نفت، موجبات رونق شهرها و ایجاد جاذبه‌های شهری را فراهم نمود و همزمان اصلاحات ارضی و مکانیزاسیون کشاورزی و عدم توجه به دگرگونی‌های اساسی در روستاها و نیز بخش کشاورزی، دافعه‌های روستایی را تشدید نمود (احمدیان، ۱۳۷۱).

در بحث مهاجرت، محل خروجی مهاجران را (مبدأ) (Departure) و محل ورود آنها را «مقصد» (Destination) مهاجرت می‌گویند مهاجرت به امتیاز مبدأ را برون کوچی (Emigration) و به امتیاز مقصد را درون کوچی (Immigration) و منطقه مبدأ مهاجرت را (مهاجر فرست) (Emigrant) و مقصد آن را مهاجر پذیر (Immigrant) می‌نامند (کاظمی‌پور،۱۳۸۳).

جمعیت شناسان بر پایه ملاک‌های مختلف تقسیم‌بندی‌های خاصی از مهاجرت انجام داده‌اند این ملاک‌های عبارتند از روند مهاجرت (بی رویه کنترل نشده- منظم و برنامه‌ریزی شده) زمان مهاجرت (موقت- فصلی- دایمی و طول عمر) مسافت طی شده (نزدیک یا کوتاه- متوسط- دور یا بلند)، خواست مهاجرین ارادی یا اختیاری- (اضطراری یا شهری- اجباری) تعداد مهاجرین و فردی- خانوادگی- گروهی- جمعی) و همچنین قلمرو سیاسی (داخلی- خارجی) که مهاجرهای داخلی، خود به سه نوع (منطقه‌ای، درون قاره‌ای- میان قاره‌ای) تقسیم می‌شوند. (تقوی، ۱۳۷۱) در مورد یک سرزمین مهاجرت خارجی یا (برون مرزی) متضمن عبور از مرزهای آن سرزمین است. هرگاه سرزمین مورد بحث کشور مستقلی باشد، عبور از مرزهای آن را (مهاجرتهای بین‌المللی) (International migration) می‌خوانند. مهاجرت در داخل یک کشور، یعنی حرکت از یک قسمت کشور به قسمت دیگر آن را مهاجرت داخلی یا (درون مرزی) می‌خوانند (تقوی، ۱۳۸۳) باید توجه داشت که هرچند اغلب، مهاجرتهای بین‌المللی و مهاجرت‌های خارجی مترادف به کار برده می‌شوند، بین آن دو تفاوت اندکی وجود دارد. مهاجرتهای بین‌المللی بین دو کشور مستقل انجام می‌گیرد و مهاجرتهای خارجی بین دو سرزمینی جریان می‌یابد که در عرف بین‌المللی حداقل یکی از آن دو، کشور مستقلی محسوب نمی‌شود (زنجانی، ۱۳۸۰) مهاجرت می‌تواند راه‌حلی برای بحرانهای جمعیتی محسوب شود. اضافه جمعیت را از نقطه‌ای به خارج از آن هدایت کند نیروی کار انسانی و بیکار را به سرزمینهای نیازمند سوق دهد، عدم تعادلهای ساختاری جمعیت را مرتفع کند و موجب تفاهم، همزیستی وتوسعه مناطق شود. ، نابرابریهای توسعه در مناطق مختلف را کاهش وسبب بهبود وضع ساکنین شود. از طرف دیگر، مهاجرت نیروی کارممکن است منجر به عدم تعادل

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

اقتصادی در مبدأ مهاجرت‌ها شود. همچنین مسائل پیچیده سیاسی و اجتماعی در روابط بین کشور ها ایجاد کند که در نتیجه آن به تجمع جمعیت در شهرهای بزرگ یا محدوده‌های خاصی از سطح سرزمین بیانجامد و از آن طریق مشکلاتی را در تنظیم بهینه امور و بویژه خدمات مورد نیاز ایجاد کند و به این ترتیب به نیروی مخرب تفاهم و توسعه منجر شود. به همین دلیل مهاجرت شبیه تیغ دولبه‌ای است که استفاده بهینه و مطلوب از آن بویژه در زمینه توسعه، مهارتهای خاصی را می‌طلبد. این مهارتها ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مدیریتی را دربر می‌گیرد (همان: ۲-۱). با توجه به اهمیت موضوع مهاجرت با رویکرد حاشیه‌نشینی مطالعات متعددی نیز انجام شده که به طور اختصار به مواردی اشاره می‌شود. خوشکلام خسروشاهی در مطالعه ای که به منظور بررسی علل مهاجرت به استان تهران برای سال های ۱۳۵۵ تا ۶۵ و ۱۳۶۵ تا ۷۵ ، به روش معادلات همزمان انجام داده است، درآمد انتظاری را به عنوان عاملی مهم تر از تسهیلات و امکانات عمومی معرفی نموده است.(خسروشاهی، ۱۳۷۹) محمودزاده و محمدی نیز در دو مطالعه مجزا که در سال های ۱۳۷۱ و ۱۳۷۶ انجام شده است، سیاست های سرمایه گذاری دولت را به عنوان عامل مهاجرت در ایران معرفی نموده اند.(محمود زاده،۱۳۷۱: محمدی،۱۳۷۶) ربهان و راوه در سال ۲۰۰۶ با تمرکز بر جریان مهاجرت در بین ایالات امریکا به بررسی ارتباط شاخص‌های کیفیت زندگی و مهاجرت پرداخته‌اند. آنها مطالعات خودرا برای دو دوره زمانی ۷۰-۱۹۶۵ و ۹۰-۱۹۸۵ انجام دادند. براساس یافته‌های ربهان و راوه در دوره زمانی اول، اغلب متغیرهای کیفیت زندگی بی‌معنی بوده اند. در مطالعه آن دو، سه متغیر در تشریح مهاجرت‌های بین ایالات معنی دار بوده و مسئله جالب توجه‌تر این است که دو متغیر از این سه متغیر، متغیرهای اقتصادی شامل درآمد سرانه و اشتغال می باشند و در دوره زمانی دوم تنها متغیر کیفیت زندگی معنی دار می باشد.

براساس آمارهای سرشماری سال ۱۳۷۵ تنها ۶ استان از مجموع استان‌های کشور مهاجرپذیر بوده‌اندوشهرستان شهریار بالاترین نرخ رشد جمعیت را در میان ۳۱۶ شهرستان کشور به خود اختصاص داده است. بطوریکه طبق آمارهای سرشماری سراسری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، نرخ رشد جمعیت شهرستان شهریار با فاصله‌ای قابل توجه نسبت به دیگر مناطق به ۸/۷ درصد رسیده است. این در حالی است که نرخ رشد جمعیت در اغلب مناطق کشور بین ۲ تا ۳ درصد در نوسان است. شهرستان شهریار که روزگاری به باغ ها و سرسبزی اش در ایران مشهور بود، امروز به لحاظ رشد بی‌سابقه جمعیت بر سر زبان‌ها افتاده است. این شهرستان در سال ۱۳۶۵ حدود ۳۶۵ هزار جمعیت، در سال ۱۳۷۵ حدود ۵۳۰ هزار و در سال ۱۳۸۵ با نرخ رشد ۸/۷ درصد، بیش از یک میلیون و ۱۰۰ هزار نفر را در گستره خود جای داده است.با این تفاسیر می‌توان گفت رشد بی‌رویه جمعیت در نتیجه وارد شدن مهاجران به شهر شهریار یک معضل و مشکل اساسی است.از این رو تحقیق حاضر با هدف شناسایی وبررسی عوامل اجتماعی،اقتصادی وجمعیتی در مهاجرت حاشیه‌نشینان به شهر شهریار شکل گرفت و بدنبال پاسخگویی به سوالات اساسی ذیل می‌باشد.

۱- پراکنش محلات حاشیه‌نشین در شهر شهریار، چگونه است؟

۲- عوامل اجتماعی و اقتصادی و جمعیتی چه تأثیری در حاشیه‌نشینی افرادی که به این شهر مهاجرت کرده‌اند داشته است؟

داده ها و روش کار

شهر شهریار یکی از شهرستانهای سیزده گانه استان تهران است که با وسعتی در حدود ۱۳۲۹ کیلومترمربع در ارتفاع ۱۱۶۰ متری از سطح دریا و بین ۵۰ درجه و۱۳ دقیقه و ۱۰ ثانیه تا ۵۰ درجه و ۲۰ دقیقه و ۳۰ثانیه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۳۰ دقیقه و ۵۰ ثانیه تا ۳۵درجه و ۴۵ دقیقه و ۱۵ ثانیه عرض شمالی قرار دارد. شهرستان شهریار از شمال با شهرستان کرج و از شرق با اسلامشهر و تهران و از جنوب با رباط کریم و از غرب با کرج و استان مرکزی همسایگی دارد. این شهرستان از دشتهای

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

حاصل‌خیزی در ناحیه شرق، نواحی مرکزی و شمال شرقی برخودار است و جبال منفرد و گاه پیوسته‌ای قسمتهای جنوبی و غربی اراضی یکدست آنرا تغییر داده است. که شامل کوه جارو در دهستان اختر آباد با ارتفاع ۳۰۵۰ متر و آق داغ در دهستان بی‌بی سکینه با ارتفاع ۱۴۰۱ متروکوه تخت رستم در دهستان جوقین با ارتفاع ۱۳۱۸متر می‌باشد

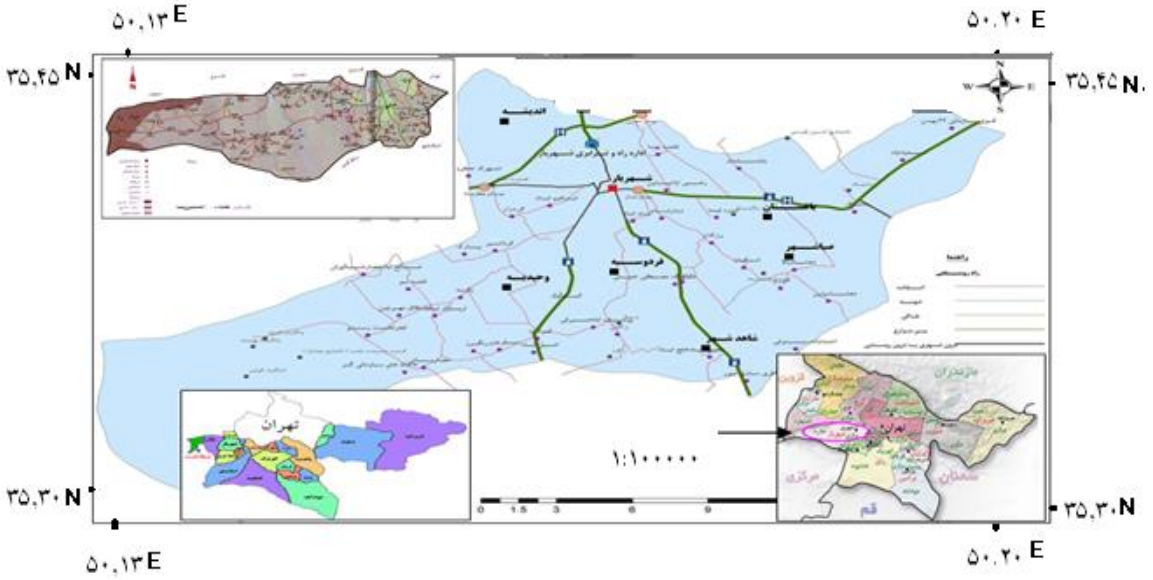

شکل ۱: معرفی محدوده مورد مطالعه

ساختار زمین شناسی شهرستان شهریار غالباً از سنگهای آتشفشانی در نواحی غربی و خاکهای رسوبی بر جای مانده از آبرفتهای رود کرج در مناطق مرکزی و شرقی تشکیل می شود. نزولات جوی شهرستان شهریار در سال نزدیک به ۷۱ روز بصورت باران و ۱۰/۴ روز به شکل برف است. بنابر آمار رسمی میانگین بارش سالیانه از سه دهه گذشته ۲۴۷ میلیمتر است. بر اساس تقسیمات سیاسی، شهرستان شهریاردارای سه بخش و تعداد۱۱ دهستان است.بخش ملارد شامل دهستان‌های اخترآباد، بی‌بی سکینه، و ملارد.بخش مرکزی:از دهستانهای جوقین، رزکان، سعید آباد، فردوس، قائم آباد و مویزوبخش قدس نیز از دهستانهای دانش و هفت‌جوی تشکیل شده است. .(سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان تهران،۱۳۸۳).

تحقیق حاضراز نوع کاربردی واز نظر روش توصیفی-تحلیلی می‌باشد که به صورت پیمایشی انجام شده است.جامعه آماری تحقیق نیزشامل افرادی است که به عنوان مهاجر در سال۱۳۸۸، به شهر شهریار مهاجرت کرده اند و در مناطق حاشیه‌نشین این شهر ساکن شده‌اند. در این تحقیق به علت محدودیت زمانی و همچنین محدودیت هزینه، مناطقی از شهر که در آنها حاشیه‌نشینی رواج بیشتری داشته مورد توجه بوده است.

جهت برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است.

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2}$$

که در آن:

t= اندازه متغیر در توزیع نرمال (ضریب اطمینان درسطح۹۵٪). (t=۱.۹۶)

p= درصد توزیع صفت درجامعه. (p=۰.۱۵).

q= درصد افرادی که فاقد آن صفت در جامعه هستند. (q=۰.۸۵).

d= دقت احتمالی مطلوب (d=۰.۰۵).

$$n = \frac{(1.96)^2 (0.85)(0.15)}{(0.05)^2} = \frac{0.489804}{0.0025} = 195.92$$

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

به این ترتیب حجم نمونه در این تحقیق ۱۹۵/۹۲ به دست آمد که برای حصول اطمینان بیشتر، حجم نمونه ۲۰۰ مورد تعیین گردید.پس از تعیین تعداد نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای اقدام به انتخاب نمونه‌ها از جامعه هدف شد.براین اساس ابتدا با نظر کارشناسان ومدیران شهری شهریار از میان مناطق ۱،۲و۳ که دارای بافتهای حاشیه‌نشین بودند، منطقه۲ انتخاب سپس در مرحله دوم چون همه محلات این منطقه نیز حالت حاشیه‌نشینی نداشتند با بررسی محلات این منطقه، ۳ محله کوی ولیعصر، شاملوو ممتاز که از مهاجرپذیری نسبتاً بالایی برخوردار بودند جهت انجام کار میدانی مناسب تشخیص داده شد.ابزار تحقیق پرسشنامه‌ای محقق ساخته با شاخص‌های(پویایی جمعیت،کیفیت اشتغال،میزان‌درآمد،متوسط مدت بیکاری،کیفیت وسطح‌آموزش،وضعیت مسکن،دسترسی به خدمات،امکانات بهداشتی،امکانات تفریحی ومیزان تحصیلات) که پایای آن به روش آلفای کرونباخ ۸۴۱/ تعیین شده است. برای تحلیل داده‌ها نیز ضمن بهره-گیری از روشهای آماری توصیفی (شاخص‌های مرکزی و پراکندگی)از آمار استنباطی چون آزمون کای اسکور، ویلکاکسون و فریدمن جهت بررسی شاخص‌ها ودلایل اصلی حاشیه‌نشینی استفاده شده است.

جدول۱:نتایج گویه‌های مورد استفاده برای بررسی شاخص‌ها

گویه	میانگین در صورت حذف	واریانس در صورت حذف	ضریب همبستگی	ضریب آلفا در صورت حذف
۱	۴۷.۱۲	۱۴۱.۸۱	۰.۲۴۶	۰.۸۴۱
۲	۴۶.۹۲	۱۲۸.۱۵	۰.۷۶۹	۰.۸۲۰
۳	۴۶.۸۸	۱۲۷.۷۴	۰.۶۸۰	۰.۸۲۲
۴	۴۶.۵۸	۱۴۰.۶۳	۰.۲۱۶	۰.۸۴۰
۵	۴۶.۹۰	۱۳۰.۹۰	۰.۶۸۵	۰.۸۲۴
۶	۴۶.۸۴	۱۳۲.۳۲	۰.۴۹۸	۰.۸۳۱
۷	۴۵.۴۸	۱۳۹.۱۱	۰.۲۸۲	۰.۸۴۰
۸	۴۵.۵۰	۱۳۴.۳۶	۰.۳۹۵	۰.۸۳۶
۹	۴۶.۱۸	۱۴۰.۵۳	۰.۱۸۱	۰.۸۴۱
۱۰	۴۶.۹۲	۱۲۷.۹۱	۰.۷۴۰	۰.۸۲۰
۱۱	۴۷.۰۰	۱۴۰.۷۸	۰.۲۸۸	۰.۸۳۹
۱۲	۴۶.۶۸	۱۳۳.۳۲	۰.۵۵۲	۰.۸۲۹
۱۳	۴۶.۷۲	۱۲۹.۴۱	۰.۷۸۰	۰.۸۲۰
۱۴	۴۶.۲۲	۱۴۴.۵۳	۰.۰۷۲	۰.۸۴۱
۱۵	۴۵.۷۸	۱۳۵.۱۳	۰.۴۰۴	۰.۸۳۵
۱۶	۴۶.۷۴	۱۳۸.۰۸	۰.۴۱۴	۰.۸۳۵
۱۷	۴۶.۷۶	۱۳۵.۲۶	۰.۴۹۸	۰.۸۳۱
۱۸	۴۵.۳۴	۱۳۷.۹۱	۰.۳۲۷	۰.۸۳۸
۱۹	۴۵.۷۲	۱۳۷.۳۷	۰.۳۳۱	۰.۸۳۸
۲۰	۴۶.۰۶	۱۳۶.۳۸	۰.۳۳۹	۰.۸۳۸
آلفای کرانباخ پرسشنامه			۰.۸۴۱	

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

شکل ۲: نمونه‌هایی از مناطق حاشیه‌نشین منطقهٔ ۲ شهریار

شرح وتفسیر نتایج

آمارها نشان می‌دهدکه نرخ رشد حاشیه‌نشینی درشهر شهریار بیشتر از مقدار نرمال آن درحدود ۷/۸درصدمی‌باشد،که این موضوع به چالش اصلی مدیران شهر تبدیل شده وآنها را به تفکر در جهت تسریع برنامه‌های ساماندهی و اجرای برنامه‌های مهاجرت معکوس از تهران انداخته است. در این زمینه دولت با اختصاص مبلغ۳/۷میلیارد تومان مقدمات کار را آغاز نمود.اما به نظر می‌رسد ساماندهی حاشیه‌نشینی در استان تهران و معکوس کردن روند مهاجرت به بیش از ۵تا ۶ سال زمان وبودجه‌ای فراتر از مبلغ فوق نیاز دارد (اداره اجتماعی فرمانداری شهریار،۱۳۹۴). با توجه به اهمیت موضوع وبرای مشخص شدن دلایل بالای حاشیه نشینی در شهریار، نتایج حاصل از یافته‌های میدانی به شرح ذیل ارائه می‌شود.

عامل اول : یکی از فاکتورهای مهم برای بررسی رفتار جمعیت بدست آوردن اطلاعات سنی وجنسی آنها می‌باشدبراین اساس میزان پراکندگی وتمرکز سنی مهاجران قبل وبعدمورد توجه قرار گرفت.

جدول ۲: توصیف سن گروه نمونه

ردیف	پارامترها	سن گروه نمونه	
		قبل از مهاجرت	سن فعلی
۱	میانگِن	۲۱.۵۲	۴۰.۱۵
۲	میانه	۲۲	۳۹
۳	مد	۲۳	۳۸
۴	انحراف معیار	۱۰.۹۹	۱۱.۷۰
۵	واریانس	۱۲۰.۷۸	۱۳۶.۸۵
۶	دامنه تغییرات	۶۹	۵۸
۷	مینیمم	۱	۲۲
۸	ماکسیمم	۷۰	۸۰
۹	حجم نمونه	۲۰۰	۲۰۰

همانگونه که در جدول شماره۲ مشاهده می‌کنید میانگین سن افراد گروه نمونه ۴۰/۱۵ سال می‌باشد همچنین میانه توزیع سن نمونه برابر۳۹ و انحراف معیار توزیع سن گروه نمونه ۱۱/۷ بدست آمد. در این توزیع ما با دامنه تغییرات ۵۸ سال روبرو هستیم که کمترین عضو آن ۲۲ سال و بزرگترین عضو آن ۸۰ سال دارد.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

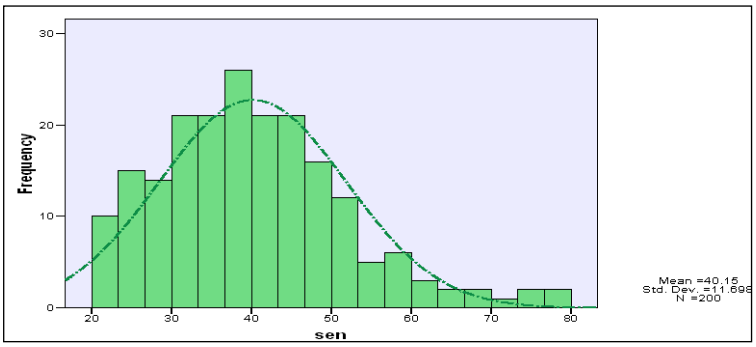

نمودار ۱: توزیع سن نمونه

جهت شناخت بهتر این توزیع نمودار شماره۱ ترسیم شده است همانگونه که در این نمودار مشاهده می‌کنید داده‌ها دارای کشیدگی به راست است لذارابطه (میانگین> میانه> مد) در بین پارامترهای این متغیر برقرار است. جهت درک بهتر این موضوع وضعیت سنی گروه قبل از مهاجرت نیز مورد توجه قرار گرفت که نتایج آن در نمودار زیر منعکس شده است.

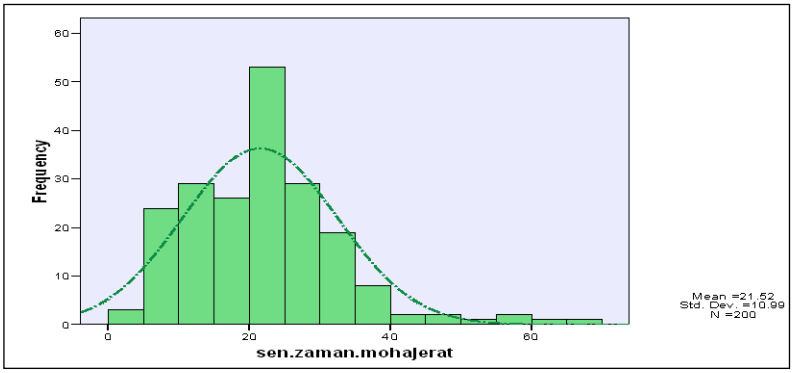

نمودار ۲- توزیع سن گروه نمونه قبل از مهاجرت

با توجه به نمودار شماره۲ میانگین سن گروه نمونه قبل از مهاجرت ۲۱/۵۲ سال بوده است. این توزیع دارای میانه و مدی برابر با ۳۹ و ۳۸ می‌باشد. انحراف معیار توزیع سن نمونه قبل از مهاجرت ۱۰/۹۹ و دامنه تغییرات آن ۶۹ سال است. کم سن ترین فرد ۱ ساله و مسن ترین فرد ۷۰ ساله بوده است. یافته‌ها بیانگر این موضوع است که مهاجرت به شهرها همه افراد را دربرنمی-گیرد بلکه فقط بخشی از جامعه را براساس انگیزه‌های شخصی،عقلانی ،اقتصادی و..وادار به حرکت می‌کند.

جدول ۳: جدول توافقی سواد گروه نمونه

سواد گروه نمونه قبل از مهاجرت	سواد گروه نمونه در حال حاضر						کل
	بیسواد	ابتدایی	راهنمایی	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	
بیسواد	۲۰	۲۰	۱۲	۱۲	۰	۰	۶۴
ابتدایی	۰	۳۶	۵	۸	۰	۰	۴۹
راهنمایی	۰	۰	۲۰	۱۷	۰	۴	۴۱
دیپلم	۰	۰	۰	۲۵	۱۶	۴	۴۵
فوق دیپلم	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱
کل	۲۰	۵۶	۳۷	۶۲	۱۷	۸	۲۰۰

عامل دوم:درجدول شماره۳ جدول توافقی سواد گروه نمونه در قبل و بعد از مهاجرت گزارش شده است. همانگونه که در این جدول مشاهده می‌کنید قبل از مهاجرت ۶۴ نفر بیسواد بوده‌اند که در حال حاضر این مقدار به ۲۰ نفر کاهش یافته است. سواد ابتدایی از ۴۹ نفر به ۵۶ نفر و سواد راهنمایی نیز از ۴۱ نفر به ۳۷ نفر رسیده است. از طرفی تعداد دیپلم‌ها از ۴۵ نفر به

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

۶۲ نفر و فوق دیپلم نیز از ۱ نفر به ۱۷ نفر افزایش را نشان می‌دهد. فراوانی مقطع لیسانس نیز از صفر به ۸ نفر رسیده است. با دقت بیشتر در این جدول می‌توان تعداد افرادی را که از هر مقطع به مقطع بالاتر حرکت کرده‌اند را بدست آورد. بطور مثال ۲۰ نفر قبل از مهاجرت بی‌سواد بوده‌اند که در حال حاضر دارای سواد ابتدایی می‌باشند. نتایج این بخش نشانگر بهبود وضعیت سواد در بین جامعه هدف می‌باشد.بنابراین می‌توان گفت افزایش سواد یک انگیزه برای مهاجرت واز طرفی دیگر یک مولفه مهم برای کاریابی در محیط جدید می‌باشد.

جدول ۴: وضعیت تأهل گروه نمونه

گویه	قبل از مهاجرت	بعداز مهاجرت
متأهل	۶۵	۱۹۳
مجرد	۱۲۹	۴
طلاق	۶	۰
فوت همسر	۰	۳
کل	۱۹۳	۲۰۰

عامل سوم: در این مرحله وضعیت تأهل گروه نمونه قبل از مهاجرت و بعد از مهاجرت مورد بررسی قرار گرفت قبل از مهاجرت ۶۵ نفر متأهل،۱۲۹ نفر مجرد و ۶ نفر طلاق گرفته وجود داشته است. بعد از مهاجرت این مقادیر به ۱۹۳ نفرمتاهل، ۴ نفرمجرد ، طلاق صفر و فوت همسر به ۳ نفر تغییر یافته است. در واقع می‌توان گفت که تغییر مکان ضمن ایجاد تغییرات در سبک وشیوه زندگی مهاجران، تغییرات فرهنگی را بدنبال دارد که این مساله بر بنیان وساختار خانواده‌ها در جامعه هدف تاثیرداشته است.

جدول ۵: سال مهاجرت

سال مهاجرت	سال مهاجرت	
	فراوانی	فراوانی درصدی
سال ۱۳۸۸	۸	۴
قبل از سال۱۳۸۸	۱۹۲	۹۶

عامل چهارم: با توجه به سال اجرای این تحقیق (سال ۱۳۸۸) ، شناسایی افرادی که در همین سال مهاجرت کرده‌اند در دستور کار قرار گرفت. نتایج حاصل از این کاررا در جدول شماره۴ مشاهده می‌کنید ۸ نفر از گروه نمونه در سال ۱۳۸۸ مهاجرت کرده‌اند که شامل ۴٪ از کل گروه نمونه را تشکیل می‌دهند این نکته نشان می‌دهد که حدود< ۹٪ از افرادی که در تحقیق شرکت نموده‌اند بیشتر از یک سال است که در این منطقه ساکن هستند و آشنایی نسبتاً مناسبی با محل زندگی خود دارند.

جدول ۶: نوع فعالیت گروه نمونه

فعالیت قبل از مهاجرت	فعالیت در حل حاضر					
	محصل	دانشجو	شاغل	بیکار	بازنشسته	کل
محصل	۸	۰	۳۹	۲	۰	۴۹
دانشجو	۰	۰	۵	۰	۰	۵
شاغل	۰	۰	۵۶	۴	۳	۶۳
بیکار	۱	۰	۶۹	۹	۴	۸۳
بازنشسته	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کل	۹	۰	۱۶۹	۱۵	۷	۲۰۰

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

عامل پنجم:یکی از مهمترین متغیرهای این پژوهش نوع فعالیتی است که گروه نمونه قبل از مهاجرت انجام داده است و اینکه در حال حاضر مشغول به انجام چه کاری است. بر اساس مقادیر جدول شماره۶ قبل از مهاجرت ۴۹ نفر محصل، ۵ نفر دانشجو،۶۳ نفر شاغل، ۸۳ نفر بیکار و صفر نفر بازنشسته بوده‌اند. که این مقادیر بعد از مهاجرت به مقادیر محصل ۹ نفر، دانشجو صفر نفر، شاغل ۱۶۹ نفر، بیکار ۱۵ نفر و بازنشسته ۷ نفر تغییر کرده‌اند. بیشترین تغییر در بین بیکاران و شاغلان دیده می‌شود ۶۹ نفر از افراد بیکار بعد از مهاجرت دارای شغل شده‌اند.از آنجائیکه یکی از دلایل اصلی مهاجرت‌ها تحول در کار ودرآمد می‌باشد.بنابراین می‌توان گفت در این بخش مهاجرت در جامعه نمونه کارکرد مثبتی داشته وباعث بهبود شرایط شغلی مهاجرین شده است.

جدول ۷: تعداد فرزندان قبل از مهاجرت

تعداد فرزند	فراوانی	فراوانی درصدی
فرزند ۱	۲۹	۴۰.۸
فرزند ۲	۲۲	۴۰
فرزند ۳	۸	۱۱.۲
فرزند ۴	۹	۱۲.۶
فرزند ۵	۳	۴.۲۳
کل	۷۱	۱۰۰

عامل ششم:جهت بررسی تعداد افراد مهاجرت کرده، تعداد فرزندان گروه نمونه مورد بررسی قرار گرفت که خلاصه‌ای از آن در جدول شماره۷ گزارش شده است. همانگونه که در این جدول مشاهده می‌کنید از ۷۱ نفر متأهل دارای فرزند ۲۹ نفر دارای یک فرزند، ۲۲ نفر دارای دو فرزند، ۸ نفر دارای ۳ فرزند ۹ نفر دارای ۴ فرزند و ۳ نفر دارای ۵ یا بیشتر فرزند بوده‌اند، این مقادیر در جدول شماره۶ کاملاً قابل مشاهده می‌شود. فراگیر نبودن مهاجرت در بین خانواده‌ها نتیجه بررسی در این بخش است چراکه یافته‌ها نشان می‌دهد خانواده-های گسترده تمایل کمتری به ترک محل زندگی خود دارند.

جدول ۸: نوع شغل

شغل قبل از مهاجرت	شغل در حل حاضر			
	کارمند	آزاد	فصلی	کل
کارمند	۷.۰٪	۰.۰٪	۰.۵٪	۷.۵٪
آزاد	۷.۵٪	۵.۵٪	۲.۰٪	۱۵.۰٪
فصلی	۴۵.۵٪	۱۰.۰٪	۲۲.۰٪	۷۷.۵٪
کل	۶۰.۰٪	۱۵.۵٪	۲۴.۵٪	۱۰۰.۰٪

عامل هفتم:یکی دیگر از متغیرهایی مورد بررسی نوع شغل آزمودنی‌ها می‌باشد. در جدول شماره۸ مشاهده می‌کنید که ۷٪ از افراد شاغل ۷/۵ درصدکارمند،۱۵٪ شغل آزاد و ۷۷٪ کارگر فصلی بوده‌اند. بعد از مهاجرت این مقادیر به ۶۰٪ کارمند، ۱۵/۵٪ شغل آزاد،۳۴٪ به کارگر فصلی تغییر یافته است. در این جدول نیز بیشترین تغییر از طبقهٔ کارگر فصلی به طبقهٔ کارمند با مقدار۴۵٪ بوده است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

جدول ۹: مقدار درآمد گروه نمونه

در آمد قبل از مهاجرت	درآمد درحال حاضر							
	بدون در آمد	کمتر از ۱۰۰	۱۰۰ تا۱۵۰	۱۵۰ تا۲۰۰	۲۰۰ تا۲۵۰	۲۵۰ تا۳۰۰	بیشتر از ۳۰۰	کل
بدون در آمد	۹	۴	۳	۰	۱۲	۱۰	۳۶	۷۴
کمتر از ۱۰۰	۷	۳	۲	۱۲	۱۹	۷	۱۹	۶۹
۱۰۰هزار تا۱۵۰	۶	۰	۳	۷	۴	۰	۹	۲۹
۱۵۰هزار تا۲۰۰	۰	۰	۰	۰	۶	۱۱	۶	۲۳
۲۰۰هزار تا۲۵۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۴	۴
۲۵۰هزار تا۳۰۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱
بیشتر از ۳۰۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کل	۲۲	۷	۸	۱۹	۴۱	۲۸	۷۵	۲۰۰

عامل هشتم:در جدول ۹میزان درآمد گروه نمونه قبل و بعد از مهاجرت بررسی شده است. بر این اساس ۷۴ نفر از افراد بدون درآمد بوده‌اند و ۶۹ نفر از افراد درآمد کمتر از ۱۰۰ هزار تومان داشته‌اند. قبل از مهاجرت هیچ فردی دارای درآمد بیش از ۳۰۰ هزار تومان نبوده است. در صورتی که بعد از مهاجرت افراد بدون درآمد به ۲۲ نفر کاهش یافته و افرادی که بیش از ۳۰۰ هزار تومان درآمد دارند به ۷۵ نفر رسیده‌اند. بیشترین تفاوت نیز در طبقهٔ بدون درآمد دیده می‌شود که بعد از مهاجرت به ۲۰۰ و بیشتر از ۳۰۰ هزار تومان انتقال یافته است.طبق نظر بسیاری از صاحبنظران تفاوت‌های مورد انتظار بین درآمد در نقاط شهری وروستایی از عوامل تشدید کننده مهاجرت‌ها می‌باشد.وهرچه مقدار این تفاوت بیشتر باشد مهاجرت عقلانی‌تر بنظر می‌رسد.یافته‌های این پژوهش نیز همسو وهم‌جهت با موضوع فوق وبیانگر تغییر درآمدی گروه هدف می‌باشد.

جدول ۱۰: وضعیت مسکن

مسکن قبل مهاجرت	مسکن در حل حاضر				
	شخصی	رهن	استیجاری	پدری	کل
شخصی	۵۴	۱	۰	۱	۵۶
رهن	۳	۹	۰	۰	۱۲
استیجاری	۴	۱۲	۳۶	۰	۵۲
پدری	۵۰	۳	۲۰	۷	۸۰
کل	۱۱۱	۲۵	۵۶	۸	۲۰۰

عامل نهم:همانگونه که در جدول شماره۱۰ مشاهده می‌کنید ۵۶ نفر قبل ازمهاجرت دارای مسکن شخصی بوده اند، ۱۲ نفر دارای منزل رهنی،۵۲ نفر دارای مسکن استیجاری و ۸۰ نفرنیز در منزل پدری خود زندگی می‌کرده‌اند. این مقادیر بعد از مهاجرت به منزل شخصی ۱۱۱ نفر، منزل رهن ۲۵ نفر، استیجاری ۵۶ نفر و منزل پدری ۸ نفر تغییر یافته است. بیشترین تغییر نیز در سطر پدری و ستون شخصی دیده می‌شود، از۵۰ نفری که در مسکن پدری زندگی می‌کرده‌اند در حال حاضر دارای مسکن شخص شده‌اند.جدایی از خانواده پدری ونیاز به سرپناه واحد ومستقل(کسب استقلال طبقه جوان) عامل اصلی تغییرات در این بخش می‌باشد.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

جدول۱۱: مدت زمان بیکاری

ردیف	پارامتر ها	مدت زمان بیکاری در شهریار
۱	میانگِن	۱.۶
۲	انحراف معیار	۱.۹
۳	واریانس	۳.۵
۴	دامنه تغییرات	۱۱
۵	مینیمم	۰
۶	ماکسیمم	۱۱
۷	حجم نمونه	۲۰۰

عامل دهم : مدت زمان بیکاری بعد از مهاجرت نیز به عنوان یک متغیر در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته است نتایج بررسی نشان می‌دهدکه: میانگین مدت زمان بیکاری ۱/۶ سال بوده است. این توزیع دارای انحراف معیاری برابر با ۱/۹ می‌باشد. بیشترین مدتی که فرد بیکار بوده است ۱۱ سال می‌باشد.مطالعات نشان داده‌اند که بیکاری دائمی پنهان وآشکار براثر مهاجرت از خصایص اصلی کشورهای جهان سوم است که نتیجه مهاجرت وانتقال نیروی مازاد روستایی می-باشد ومدت زمان این بیکاری نیز بستگی به مهارت جامعه مهاجر دارد چراکه برای کارگران مهار وصاحب فن مدت انتظار کمتر می‌باشد. بامشخص شدن وضعیت توزیع پارامترهای جمعیتی در ادامه کارارتباط پارامترها از طریق آزمون‌های آماری مورد بررسی قرار گرفته است.

- **عوامل اجتماعی**

دراین بخش به کمک آزمون‌های آماری به بررسی چگونگی توزیع پارامترهای: وضعیت تاهل،مقدار سوادوتعداد فرزندان پرداخته شد.

۱- وضعیت تأهل مهاجران

جدول ۱۲: خلاصه یافته‌های آزمون کای اسکوئر

وضیت تأهل	قبل مهاجرت	بعد از مهاجرت	خی دو	درجه آزادی	سطح خطا
متأهل	۶۵	۱۹۳	۸.۴۵	۴	۰.۰۷
مجرد	۱۲۹	۴			
طلاق	۶	۰			
فوت همسر	۰	۳			

به منظور مقایسه فراوانی‌های مشاهده شده در وضعیت تأهل از آزمون کای اسکور (خی‌دو) استفاده شده می‌دانیم چنانچه مقدار خی دو بدست آمده از داده‌ها (۸/۴۵) از مقدار ملاک در جدول(۹/۴۹) با درجه آزادی ۴ و خطای ۵٪ بزرگتر باشد تفاوت بین فراوانی‌ها معنی‌دار قلمداد می‌شود. با مقایسهٔ مقدار بدست آمده (x^2=۸/۴) متوجه می‌شویم که بین فروانی‌های مشاهده شد، و مورد انتظار در تمام طبقات تغییرات در آن حدی نبوده که بتوانیم آن را معنی‌دار بنامیم. همچنین در جدول ۱۲ میزان اثرگذاری وضعیت تاهل در مهاجرت مورد آزمون قرار گرفته است.

در جدول شماره۱۳ خلاصه ای از نتایج آزمون کای اسکور وضعیت تأهل گروه نمونه گزارش شده است. مقدار کای اسکور (خی دو) بدست آمده (x^2e)۳/۵) با درجه آزادی ۲و سطح خطای ۰/۰۵ =& از کای اسکور جدول ملاک (۵/۹۹) بزرگتر

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

می‌باشد. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت‌های مشاهده شده بین فراوانی‌های معنی‌دار می‌باشد. به عبارتی دیگر با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت افراد مجرد گرایش بیشتری به مهاجرت یا حاشیه نشینی نشان داده‌اند

جدول ۱۳: بررسی وضعیت تأهل با آزمون کای اسکور

وضیت تأهل قبل مهاجرت	فراوانی	خی دو	درجه آزادی	سطح خطا
متأهل	۶۵	۱۱۳.۵	۲	۰.۰۵
مجرد	۱۲۹			
طلاق	۶			

۲- تعداد فرزندان

به منظور بررسی فراوانی‌های مشاهده شده در بخش تعداد فرزندان از آزمون کای اسکور (خی دو) استفاده شده است. در جدول شماره۱۴ مشاهده می‌شود که مقدار x^2 بدست آمده با درجه آزادی ۴ و سطح خطای(۵٪ &) از x^2 جدول (۹/۶) بزرگتر می‌باشد. بر این اساس می‌توان گفت افراد با تعداد فرزندان کمتر تمایل بیشتری به مهاجرت نشان داده‌اند.

جدول ۱۴: تعداد فرزندان و نتایج آزمون کای اسکوئر

تعداد فرزند	فراوانی	خی دو	درجه آزادی	سطح خطا
فرزند ۱	۲۹	۱۲۰.۱	۴	۰.۰۵
فرزند ۲	۲۲			
فرزند ۳	۸			
فرزند ۴	۹			
فرزند ۵	۳			

۳- نحوه توزیع سواد در بین مهاجران.

نتایج حاصل از اجرای آزمون کای اسکور یک طرفه برای توزیع سواد طبق جدول۱۵می‌باشد. با توجه به اینکه مقدار خی دو بدست آمده(x^2=۵۵) در درجه آزادی ۴ و سطح خطای (۵٪&) از مقدار خی دو جدول(X^2=۹/۴) بزرگتر می‌باشد پس می‌توان معنی‌دار بودن تفاوت‌ها را نتیجه گرفت. به عبارتی دیگر با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت که افراد با سواد پایین‌تر و بدون سواد گرایش بیشتری به مهاجرت و حاشیه‌نشینی داشته‌اند.

جدول ۱۵: سواد گروه نمونه

سواد گروه نمونه قبل از مهاجرت	فراوانی	خی دو	درجه آزادی	سطح خطا
بیسواد	۶۴	۵۵.۱	۴	۰.۰۵
ابتدایی	۴۹			
راهنمایی	۴۱			
دیپلم	۴۵			
فوق دیپلم	۱			

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

امید به بهبود وضعیت تحصیلی یکی از عوامل مؤثر در مهاجرت‌ها می‌باشد. برای بررسی این موضوع از آزمون ویلکاکسون استفاده شده است.همانطور که در جدول۱۶ مشاهده می‌کنید. ۹۸ رتبهٔ مثبت وجود دارد. بعبارتی در بین ۲۰۰ نفر ۹۸ نفر حداقل ۱ طبقه پیشرفت کرده‌اند. ومقدار Z محاسبه شده با سطح خطای ۵٪=& از مقدار Z جدول بزرگتر می‌باشد. به عبارت دیگر با ۹۵٪ اطمینان می‌توان تفاوت معنی‌دار بین وضعیت تحصیل قبل و بعد از مهاجرت را نتیجه گیری کرد.

جدول ۱۶: وضعیت سواد قبل و بعد از مهاجرت

وضعیت سواد قبل و بعد از مهاجرت	تعداد	میانگین رتبه ها	جمع رتبه ها	مقدار Z	سطح خطا
رتبه های منفی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰	۸.۸۴	۰.۰۵
رتبه های مثبت	۹۸.۰۰	۴۹.۵۰	۴,۸۵۱.۰		
گره ها	۱۰۲				

- **عوامل اقتصادی**

نوع فعالیت ،وضعیت اشتغال ،میزان درآمد ودسترسی به مسکن مناسب در کنار سایر پارامترهای اقتصادی از عواملی اساسی در ثبات وماندگاری خانوارها درمراکز جمعیتی می‌باشد در صورتیکه این عوامل تهدید شود مهاجرت پاسخ عقلانی خانوارها به آن خواهد بود برای روشن شدن موضوع مهاجرت در جامعه نمونه در ادامه به بررسی هریک از این پارامترها پرداخته خواهد شد.

۱- وضعیت اشتغال

قابلیت انواع فعالیتها و امکانات شغلی یکی از عوامل اقتصادی جاذبه مقصد تلقی می‌شود. به منظور بررسی این موضوع که آیا مقصد توانسته تغییری در فعالیت افراد داشته باشد از آزمون کای اسکور دو طرفه استفاده شده است.

همانگونه که در جدول شماره۱۷ مشاهده می‌کنید مقدار خی دو بدست آمده (x^2 =۲۵/۸) با درجه آزادی df=۹ و مقدار خطای ۵٪=& از مقدار خی دو جدول ۱۶/۹۲ بزرگتر است. در نتیجه می‌توان با ۹۵٪ اطمینان گفت که در نوع فعالیت افراد تغییرات معنی‌داری بوجود آمده است.

جدول ۱۷: مقایسه وضعیت تحصیلی قبل و بعد از مهاجرت

نوع فعالیت	قبل از مهاجرت	بعد از مهاجرت	خی دو	درجه آزادی	سطح خطا
محصل	۴۹	۹	۲۵.۸۱	۹	۰.۰۵
دانشجو	۵	۰			
شاغل	۶۳	۱۶۹			
بیکار	۸۳	۱۵			
بازنشسته	۰	۷			

۲- تنوع شغلی مهاجران.

به منظور بررسی چگونگی شغل گروه نمونه قبل و بعد از مهاجرت از آزمون کای اسکور دوطرفه استفاده شده است. همچنان که در جدول شماره۱۸ مشاهده می‌کنید مقدار خی دو بدست آمده x^2 =۱۹/۴۲ با درجه آزادی df=۴ و سطح خطای ۰/۰۵ از مقدار خی دو جدول ملاک x^2 = ۹/۴ بزرگتر می‌باشد. براین اساس می‌توان نتیجه گرفت که بین نوع شغل افراد در قبل از مهاجرت و بعد از مهاجرت تفاوت معنی‌دار بوجود آمده است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

جدول۱۸: بررسی نوع شغل بعد و قبل از مهاجرت

نوع شغل	قبل از مهاجرت	بعداز مهاجرت	خی دو	درجه آزادی	سطح خطا
کارمند	۴	۳۷	۱۹.۴۲	۴	۰.۰۵
آزاد	۱۰	۱۰			
فصلی	۴۹	۱۵			

۳- توزیع درآمد

دراین بخش یک متغیر نسبی که بصورت رتبه‌ای اندازه‌گیری شده است مورد توجه قرار گرفته لذا علاوه بر فراوانی فاصلهٔ طبقات نیز در رسیدن به نتیجه مهم می‌باشد. آزمونی که علاوه بر بزرگتر یا کوچکتر بودن مقادیر تا حدی فاصلهٔ آن ها را نیز در محاسبات اعمال می‌کند آزمون آماری ویلکاکسون است. بدین منظوراز آزمودن ویلکاکسون(Wilea&.n) استفاده شد. همانطوری که در جدول شماره۱۹ مشاهده می‌کنید مقدار z بدست آمده(z=۱۱۸۳) با سطح خطای ۵٪=& از مقدار Z جدول۱/۹۶= Z) بزرگتر می‌باشد. یعنی بین میزان درآمد خانواده‌ها قبل و بعد از مهاجرت تفاوت معنی‌دار ایجاد شده است.

جدول ۱۹: نتایج آزمون ویلکاکسون برای مقایسه در آمد

درآمد قبل و بعد از مهاجرت	میانگین رتبه ها	جمع رتبه ها	مقدار Z	سطح خطا
رتبه های منفی	۲۹.۴۶	۳۸۳	۱۱.۱۳	۰.۰۵
رتبه های مثبت	۹۷.۸۰	۱۶,۸۲۲		
گره ها	۱۵			

۴- وضعیت مسکن خانوار ها قبل و بعد از مهاجرت

با توجه به این که وضعیت مسکن یکی از مهمترین چالش‌های خانواده ها محسوب می‌شود. لذا، بررسی این متغیر در تحقیق مورد توجه قرار گرفت. همانطور که در جدول شماره۲۰ مشاهده می‌کنید بدین منظور برای تحلیل وضعیت و فراوانی‌های مشاهده شدهٔ مسکن گروه نمونه در بعد و قبل از مهاجرت از آزمودن کای اسکور دو طرفه استفاده شد. مقدار خی دو بدست آمده از این تحلیل(x^2=۱۵۱) با درجه آزادی df=۹ و سطح خطای ۵٪=& از مقدار خی دو جدول استاندارد (۱۶/۹۲) بیشتر می‌باشد. بر این اساس می‌توان گفت که بین وضعیت مسکن خانواده‌ها قبل و بعد از مهاجرت تفاوت معنی دار ایجاد شده است.

جدول ۲۰: نتایج تحلیل وضعیت مسکن

وضعیت مسکن	قبل مهاجرت	بعد مهاجرت	مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح خطا
شخصی	۵۶	۱۱۱	۱۵۱.۸۵	۹	۰.۰۵
رهن	۱۲	۲۵			
استیجاری	۵۲	۵۶			
پدری	۸۰	۸			

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

با مشخص شدن وضعیت پارامترهای اجتماعی واقتصادی در ادامه میزان اثرگذاری ونقش پارامترهای مطرح در پـژوهش در مهاجرت وحاشیه نشینی جامعه نمونه مورد بررسی قرار گرفته است

- **میزان تاثیر عوامل اجتماعی واقتصادی**

به منظور مقایسه تأثیر عوامل اقتصادی و عوامل اجتماعی از آزمون ویلکاکسون استفاده شد که خلاصـه‌ای از نتـایج آن را در جدول شماره۲۱ ارائه شده است. مقدار Z بدست آمده(z=۱۱/۴) با سطح خطای ۵٪=& از مقـدار z جـدول (z = ۱/۹۶) بزرگتـر است. در نتیجه تفاوت معنی‌دار بین تأثیر عوامل اجتماعی و اقتصادی وجود دارد. با توجه به میانگین رتبه هـای محاسـبه شـده نگاه کنید به (نمودار شماره -۳)

جدول ۲۱: مقایسه عوامل اجتماعی و اقتصادی

مقایسه تأثیر عوامل اجتماعی و اقتصادی بر مهاجرت	تعداد	میانگین رتبه‌ها	جمع رتبه‌ها	مقدار Z	سطح خطا
رتبه های منفی	۱۶۸	۹۹	۱۶,۷۵۶	۱۱.۴۵	۰.۰۵
رتبه های مثبت	۱۶	۱۶	۲۶۴		
گره ها	۱۶				

می‌توان گفت عوامل اجتماعی تأثیر قوی‌تری بر مهاجرت و حاشیه‌نشینی افراد داشته است. در اینجا لازم است توضیح داده شود در ۱۶۸ مقایسه افراد گروه نمونه عوامل اجتماعی را مهمتر دانسته‌اند.

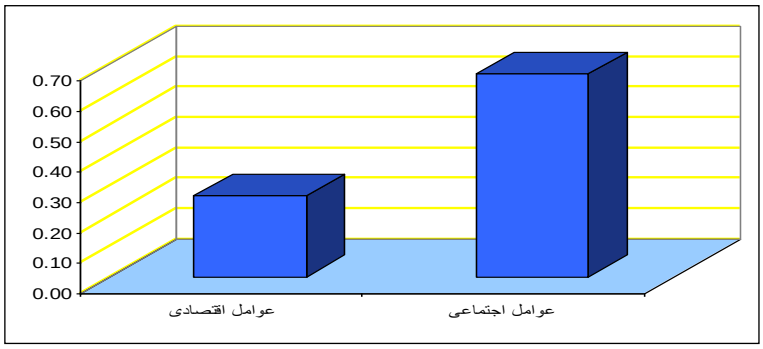

نمودار ۳: مقایسه میانگین رتبه‌های عوامل اجتماعی با اقتصادی

- **مقایسه پارامترهای اجتماعی**

با توجه به اینکه عوامل اجتماعی جزء مهمترین عامل این تحقیق شناخته شد جهت تعیین میزان اثرگذاری هریک از مؤلفه‌های این بخش از تحلیل واریانس فریدمن استفاده شد. خلاصه‌ای از نتایج این تحلیل در جدول شماره۲۲ گزارش شده است.

جدول ۲۲: نتایج تحلیل واریانس فرید من عوامل اجتماعی

عوامل اجتماعی	میانگین ها	انحراف استاندارد	میانگین رتبه ای	مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح خطا
امکانات عمرانی ورفاهی	۰.۶۳	۰.۳۳	۲.۷۶	۱۲.۸۹	۳	۰.۰۵
امکانات آموزشی	۰.۵۸	۰.۳۳	۲.۴۴			
امکانات بهداشتی	۰.۵۷	۰.۳۷	۲.۴۳			
امکانات تفریحی	۰.۵۰	۰.۳۸	۲.۳۸			

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

درجدول شماره۲۲ میانگین‌ها، انحراف استاندارد رتبه‌ها و میانگین رتبه‌ای عوامل اجتماعی گزارش شده است. براین اساس مقدار خی دو محاسبه شده (x^2=۱۲/۸) با درجه آزادی ۳ و سطح خطای &=٪۵ از مقدار خی دو جدول استاندارد (x^2=۷/۸۲) بزرگتر می‌باشد. به عبارت دیگر تفاوت مشاهده شده بین میانگین رتبه‌های عوامل اجتماعی معنی‌دار می‌باشد.

با توجه به میانگین رتبه‌ها می‌توان گفت که امکانات عمرانی و رفاهی بیشترین رتبه را (۲/۷۶) را در بین مؤلفه‌های اجتماعی کسب کرده‌اند. در انتها نیز امکانات تفریحی با رتبهٔ ۴ و مقدار ۲/۳۸ قرار گرفته است. با مشخص شدن وضعیت مولفه-های اجتماعی در ادامه به بررسی نقش عوامل جاذبه ودافعه در مبدا ومقصد مهاجران پرداخته شد.

جدول۲۳: نتایج تحلیل واریانس فریدمن عوامل مهاجرت

عوامل مهاجرت	میانگین ها	انحراف استاندارد	میانگین رتبه ای	مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح خطا
عوامل اقتصادی دافعه مبداء	۲.۱۱	۰.۸۵	۲.۳۰	۹۵.۴۸	۴	۰.۰۵
عوامل اقتصادی جاذبه مقصد	۲.۴۱	۰.۷۸	۳.۰۳			
عوامل اجتماعی دافعه مبداء	۲.۱۸	۰.۸۰	۲.۷۲			
عوامل اجتماعی جاذبه مقصد	۲.۶۷	۰.۸۷	۳.۷۳			
عوامل اجتماعی تبعی	۲.۴۶	۰.۸۲	۳.۲۲			

برای بررسی اهمیت نقش هر یک از عوامل دافعه مبداء و جاذبه مقصد و تبعی از آزمودن فریدمن استفاده شد. نتایج تحلیل در جدول شماره۲۳ گزارش شده است. بر اساس محاسبات انجام شده ، مقدار خی دو (x^2=۹۵/۴۸) با درجه آزادی df=۴ و سطح خطای ۰/۰۵ از مقدار خی دو جدول با مقدارx^2=۹/۴۹) بزرگتر است.

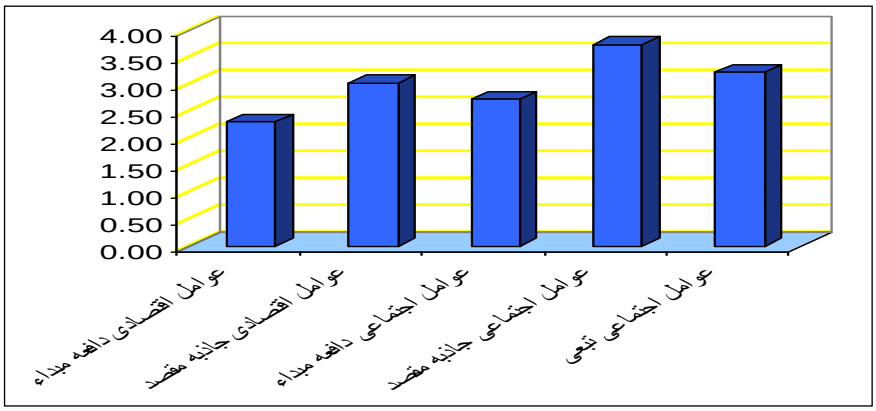

نمودار ۴: مقایسه عوامل شناسایی شده برای مهاجرت

به عبارت دیگر بین تأثیر عوامل در مهاجرت تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بر اساس نتایج (جدول شماره-۲۲) نشان داد که عوامل اجتماعی جاذبه مقصد با مقدار (۳/۷۳) دارای رتبهٔ اول ، عوامل اجتماعی طبیعی (۳/۲۲)، عوامل اقتصادی جاذبه مقصد (۳/۰۳)، عوامل اجتماعی دافعه مبداء (۲/۷۲) به ترتیب رتبه‌های بعدی را دارند.همچنین عوامل اقتصادی دافعه مبداء با مقدار میانگین رتبه ای (۲/۳۰)کمترین رتبه را به خود اختصاص داده است.

نتایج به دست آمده از تحلیل گویه‌ها و محاسبه آلفای کرونباخ پرسشنامه در جدول بالا گزارش شده است. در ستون چهارم این جدول ضریب همبستگی هر گویه با نمره کل آزمون گزارش شده است. همانگونه که در این جدول مشاهده می‌کنید بیشتر گویه‌ها همبستگی متوسط و بالایی با نمره کل آزمون دارند. گویه‌های ۱۴ و ۹ دارای کمترین همبستگی (۰/۰۷) ،(۰.۱۸۱) و گویه ۱۳ بیشترین همبستگی (۰.۷۸۰) را دارا می‌باشند. در ستون پنجم مقدار آلفای کرونباخ در صورت حذف گویه گزارش

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

شده است. اگر مقدار گزارش شده در این ستون بزرگتر از مقدار آلفای بدست آمده در این آزمون باشد متوجه می‌شویم کـه آن گویه مناسبی برای پرسش‌نامه نبوده است و حذف آن گویه باعث افزایش مقدار آلفای کرونباخ آزمون خواهد شد. همانگونه کـه در ستون آخر این جدول مشاهده می‌کنید به ترتیب گویه‌های ۴و۹و۱۴ گویه ضـعیفی بـوده‌انـد کـه در میـان گویـه‌هـای ایـن پرسشنامه قرار داشته‌اند. در نهایت مقدار ضریب اعتبار آلفای کورنباخ برای این پرسشنامه مقدار **۰.۸۴۱** بدست آمد کـه نشـان دهنده مناسب بودن این پرسشسنامه می‌باشد...

نتیجه‌گیری

اجرای سیاست‌های مربوط به توسـعه در دهههـای گذشـته بـه روش کلاسـیک وقـراردادن شـهرها در مقابـل روسـتاهای مولـد وسنگینی برنامه‌های توسعه به نفع شهرها،از یکسو باعث تخریب بنیان اقتصادی و اجتماعی روستاها و از سوی دیگر برجذابیت شهرها افزوده‌است. در نتیجه جمعیت شهرها و به دنبال آن حاشیه‌نشینی به سبب ورود خیل مهاجران روستایی گسترش یافتـه است.این معضل وپیامدهایی که به همراه دارد زمینه تحقیق وتفحص را در جهت بهبود برنامـه‌هـا وسـاماندهی حاشـیه‌نشـینان فراهم ساخته است. لذا تحقیق حاضر با این هدف صورت گرفت ونتایج حاصل نشان داد که: اولاً محلات حاشـیه‌نشـین در شـهر شهریاردر مناطق ۲،۱و۳ با بافت قدیمی وارزان قیمت واقع شده‌اند. واز این حیث محله شاملو در منطقـه۲ مناسـب‌تـر از سـایر محلات می‌باشد.از سویی دیگر با بررسی عوامل اقتصادی (از قبیل فرصت اشتغال و درآمد) مشـخص شـدکه مهـاجرت از لحـاظ فراهم نمودن فرصت اشتغال از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است.ثانیا در مسائل حاشیه‌نشینی در این منطقه عوامل اجتمـاعی ازقبیل امکانات عمرانی و رفاهی، امکانات آموزشی، امکانات بهداشتی و امکانات تفریحی نقش مهمتـری داشـته‌انـد و تـأثیر ایـن عوامل قابل توجه می‌باشد. از سوی دیگر. افرادی که به دلایل مختلف از جمله تحصیل، رسـیدن بـه رفـاه بیشـتر، دسـتیابی بـه امکانات بهتر مقصد و ... اقدام به مهاجرت کرده‌اند در سنین زیر ۳۰ سال قرار داشته‌اند. طبق یافته‌های این تحقیق، بعد خـانوار در زمان قبل و پس از مهاجرت تغییرات چشم‌گیری را نشان نمی‌دهد اما مورد حائز اهمیت فراوانی بعد خانوار ۳نفره، مخصوصـاً در زمان مهاجرت می‌باشد. که به قصد رفع نیازهای مالی خانواده صورت گرفته اسـت. بـراین اسـاس مـی‌تـوان گفـت کـه اکثـر مهاجرتها به مناطق حاشیه‌نشین، به علت دافعه‌های اقتصادی و اجتماعی مبدأ صورت گرفته است. با عنایت به اینکه مهـاجرت همواره در کشور محتمل وتکرارپذیر است وبا توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی مهاجران وبعد زمـانی و مکـانی و بـا در نظـر گرفتن رشد جمعیت در هر منطقه وباتعیین حجم جمعیت مازاد وبا تکیه بر یافته های پژوهش حاضر نکاتی چنـد بشـرح ذیـل پیشنهاد می‌گردد:اولادر جهت سیاستهای توسعه، آنـان را در مسـیرهای از پـیش تعیـین شـده هـدایت نمـاییم تـا از تضـعیف کشاورزی روستایی و تخلیه نیروی کار روستاها از یک سو و تجمع مُخل جمعیت در شهرها و رشد قارچ گونه آنها از سوی دیگر جلوگیری به عمل آید و توسعه بخش صنایع و کشاورزی را تضمین نماید. از جملـه سیاسـت‌هـای قابـل اتخـاذ در ایـن زمینـه عبارتنداز:

۱) گسترش و توسعه زیر ساختهای خدماتی در روستاهای کشور از قبیل امکانات آموزشی و بهداشـتی و درمـانی و فرهنگـی، و سایر نیازهای رفاهی.

۲) در نظر گرفتن تسهیلات تشویقی از قبیل اعطای وامهای قرض‌الحسنه کم بهره برای روستاییان به منظـور اجـرای طرحهـای تولید کشاورزی و دامپروری.

۳) هدایت وساماندهی مهاجرین وارد شده به شهرهای جدید الاحداث.

۴) نظارت ورسیدگی به وضعیت محلات حاشیه شهرها.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

۵) توجه به نیازهای اساسی جوانان روستایی جهت تقویت وتشویق به انجام فعالیت‌های تولیدی در روستا به جهت حفظ وماندگاری روستا.

۶) تشویق وترغیب حاشیه نشینان برای مدیریت شهری وایجاد محیط زیست شهری پایدار از طریق تاسیس نهادهای مردمی ومحلی

۷) توجه به ظرفیت‌ها وتوانمندی مناطق حاشیه شهر

۸) یکی از مهمترین اهدافی که می‌بایست دنبال شود این است که امنیت اجتماعی را همانند فضای اصلی شهر در مناطق حاشیه‌نشین برقرار کرد چرا که این مناطق به دلیل جدا ماندن از محدوده اصلی شهر، در برگیرنده انواع جرم و جنایت و بزهکاریها می‌باشد..

منابع

آقابخشی، حبیب،۱۳۸۲، *نظام مشارکت مردم در مناطق حاشیه‌نشین، مجموعه مقالات حاشیه‌نشینی و اسک*ان غیررسمی، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی،

ابلقی، علیرضا و امیرحسین، صحرایی،۱۳۸۳، *بافت فرسوده در سکونتگاه‌های شهری و روستایی و خطر زلزله، فصلنامه هفت شهر*، سال پنجم شماره **۱۷**، ص۳۰.

ابوطالبی، صابر، ۱۳۸۸،*واژگان مرتبط با اسکان غیررسمی،ماهنامه شوراها*، شماره **۴۱**، آذر

احمدیان، محمدعلی،۱۳۷۱، *حاشیه‌نشینی، مجله دانشکده ادبیات و علوم‌انسانی*، دانشگاه مشهد، شماره **۳**، سال۲۵،

مانی مهدی و دیگران،۱۳۵۴، *لغت نامه جمعیت شناسی*، تهران : انتشارات دانشگاه تهران.

ایراندوست، کیومرث،*۱۳۶۸، اسکان‌غیررسمی، جلوه‌ها از توسعه ناپایدار شهری، مورد کرمانشاه*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه شهیدبهشتی، *تهران*

تقوی، نعمت الله،۱۳۷۱، *مهاجرت های روستا- شهری (درآمدی جامعی شناسی بر نظریه‌ها)*، تبریز : انتشارت ستوده.

تقوی، نعمت الله،۱۳۸۳، *مبانی جمعیت شناسی*، تبریز : نشر جامعه پروژه و نشر دانیال.

حبیبی، محمدنبی،۱۳۷۷، *بررسی اثرات اقتصادی- اجتماعی اسکان گودنشینان جنوب تهران*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

خوشکلام خسروشاهی، پرویز،۱۳۷۹، *مقایسه اثر درآمد و امکانات و تسهیلات عمومی بر مهاجرت به استان تهران طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵*، روش معادلات همزمان، *مجله برنامه و بودجه*، شماره **۴۸**.

دویران، اسماعیل، نقش مشارکت و برنامه‌ریزی مشارکتی در توانمندسازی محلات اسکان غیررسمی و توسعه محله‌ای با تأکید بر محله فاطمیه زنجان، *ماهنامه شوراها*، شماره ۵۲، آبان ۱۳۸۹.

رحمتی، نورالدین،۱۳۸۷، *توانمندسازی سرمایه‌اجتماعی با الگوی بهینه مشارکت محله‌ای به‌منظور بهسازی محله سرشور (مشهد)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهیدبهشتی

زنجانی، حبیب الله،۱۳۸۰، *مهاجرت*، تهران : انتشارت سمت.

زنجانی، حبیب الله،۱۳۸۲، *حاشیه نشینی، جمعیت و مهاجرت، مجموعه مقالات حاشیه نشینی و اسکان غیر رسمی*، جلد**۱**، تهران ، انتشاران دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.

سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان تهران،۱۳۸۳.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

شوگیل، چارلزال،۱۳۸۱، *آینده توسعه شهری برنامه‌ریزی‌شده درجهان سوم، جهت‌گیری نو*، مترجم: شهرزاد مهدوی، هفت‌تیر، *سال‌سوم، شماره نهم و دهم*

شیخی، محمد؛علی‌اکبر، شمسی پور، وحید، فیضی، طاهره،داودوندی، ۱۳۹۱، *آسیب پذیری محله های اسکان غیررسمی در مقابل مخاطرات طبیعی؛ مطالعه موردی: محله چاهستانی ها در شهر بندرعباس، فصلنامه مدرس علوم انسانی- برنامه ریزی و آمایش فضا*، دوره شانزدهم، شماره **۲**.

صرافی، مظفر،۱۳۸۱، *به‌سوی نظریه‌ای برای ساماندهی اسکان غیررسمی، از حاشیه‌نشینی تا متن شهرنشینی*، فصلنامه هفت‌شهر، سال‌سوم، شماره **۸**.

قرخلو، مهدی ومحمد، میره، ۱۳۸۶، *توانمندسازی اجتماعی: راه‌حلی برای حاشیه‌نشینی (شیخ‌آباد قم)، فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، سال‌دوم، شماره **۳**

عبدی دانش‌پور، زهره،۱۳۸۷، *درآمدی بر نظریات برنامه‌ریزی با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری*، انتشارات دانشگاه شهیدبهشتی، تهران،

علوی‌تبار، علیرضا،۱۳۸۲، *بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها*، جلد دوم، سازمان شهرداری‌ها.

کاظمی پور، شهلا،۱۳۸۳،*آثار و پیامدهای اجتماعی- اقتصادی و فرهنگی مهاجرت جوانان*. مجموعه مقالات دومین همایش انجمن جمعیت شناسی ایران، تهران : انتشارات مرکز مطالعات و پژوهش های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.

محمدی کرکانکی، قربانعلی،۱۳۷۶، *مهاجرت مهم ترین مشکل استان تهران، مجله برنامه و بودجه*، سال اول شماره**۱**.

محمودزاده، علی رضا،۱۳۷۱، *ارزیابی اثر سرمایه گذاری های صنعتی دولت بر مهاجرت های داخلی*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه تهران.

ملکی و همکاران،۱۳۹۴، *حاشیه‌شینی و مخاطرات طبیعی موانع توسعه پایدار شهری*، دومین همایش ملی افق های نویندر توانمند سازی و توسعه پایدار معماری، عمران، گردشگری، انرژی و محیط زیست شهری و روستایی.

منصورفر، کریم،۱۳۸۴، *روشهای آماری*، تهران : انتشارت دانشگاه تهران، چاپ **۷**.

هادیزاده بزاز، مریم، ۱۳۸۲،حاشیه‌نشینی و راهکارهای سازماندهی آن در جهان، انتشارات شهرداری مشهد.

یاور، بیژن،۱۳۸۸، شهرسازی مشارکتی و جایگاه مشارکت مردم در شهر ایرانی، واقعیات، اهداف و استراتژی‌ها، دانشگاه علم و صنعت ایران، دانشکده معماری و شهرسازی، گروه شهرسازی.

Ali Mohammed Akhter & Kavita Toran ۲۰۰۰: Migration, Slums & Urban Squalor. at: www.Yorku.ca/bunchmi/ICEH.

George, J.Beier. ۱۹۷٦, Can Third World Cities Cope ?; Population Bulletin, Vol.۳۱, PP.۸-

Nangia P. ۱۹۹٦, Rapid Urban Growth and Proliferation of Slums: the Indian Experience; Fourth Asian Urbanization conference Proceedings, PP.۳۱۹-۳۳۷.

Rebhun, U., and Raveh, A. ۲۰۰٦. " The Spatial Distribution of Quality of Life in the United States and Interstate Migration", ۱۹٦٥-۱۹۷۰ and ۱۹۸٥ Social Indicators Research, ۷۸(۱), ۱۳۷

UN-Habitat ۲۰۰۳, The Challenge of Slums; Global Report on Human Settlement, United Nations, Settlement Programs: at. www.unchs.org.

Ward, P. ۱۹۷٦. "The squatter settlement as slum or housing solution: some evidence from Mexico City", Land Economics ٥۲.

karl Gunter, ۲۰۰۰, human settlement statistic, united nations center for human settlement.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]

Burgess, Rod & Marisa Carmana, (۱۹۹۱a), contemporary spatial strategies and urban policies in developing countries: Burgess Rod & et al (Ends).

Pugh, Cedic, ۲۰۰۳, squatter settlements. Their sustainability, architectural contributions, and socio economic roles, in cities, Vole. ۱۷, No. ۵,

Ali Mohammed Akhter & Kavita Toran (۲۰۰۰): Migration, Slums & Urban Squalor. at: www.Yorku.ca/bunchmi/ICEH.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOI: 10.18869/acadpub.jsaeh.3.3.115]